

مقالاتی درباره زرتشت و زرتشتی‌گری

مصطفی دهقان

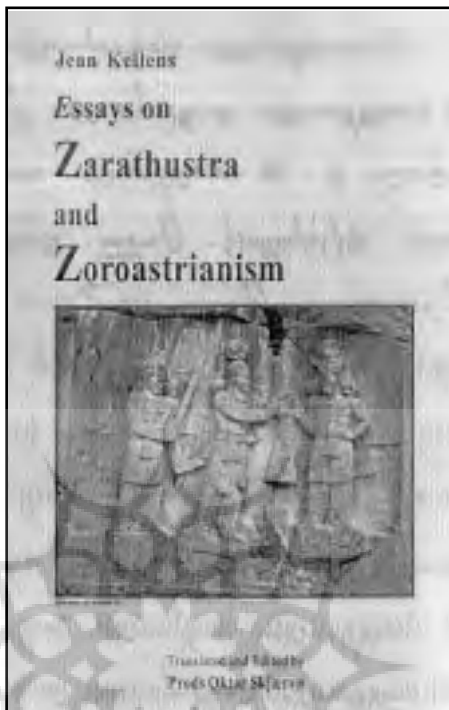
تشریفات مذهبی - اندیشه‌ای در مزدائیسیم کهن؛ آشه؛ تبادل موهبات، ارواح، ودیناها؛ زمان؛ مینو؛ دیدن و شنیدن؛ ارتباط؛ اندیشه؛ آتش؛ خدایان؛ دو کیفیت از وجود.

مؤلف در بخش «ویژگی‌های مزدائیسیم کهن» ضمن اشاره به یکدست نبودن اوستا به بحث پیرامون آن پرداخته و مطالعه ساختار و بخش‌های گوناگون اوستا را مستلزم شناخت جداگانه هر یک از آنها دانسته است. از دیگر موضوعات این بخش بحث در مورد اوستای قدیم و اوستای جدید،^{۱۳} ارتباط ادبیات ایران و هند، نظرات بارتولومه^{۱۴} و هومباخ^{۱۵} می‌باشد. در انتها نیز معمای وحدت یا کثرت دینی را مطرح کرده است.

در بخش «مذهب هخامنشی: مسائل ابتدائی»، نویسنده ابتدا فرضیات و ابهاماتی همیشگی در مورد آئین هخامنشیان را تکرار کرده، آنگاه با مدنظر قرار دادن فرضیات موجود سعی کرده پاره‌ای از این ابهامات را برطرف سازد. مهم‌ترین ابهام اینکه: آیا هخامنشیان زرتشتی بوده‌اند یا خیر؟

در بخش بعدی که چهار خطابه کلنز را دربرگرفته، «واژه‌شناسی اوستا»^{۱۶} مبنا قرار گرفته است. خطابه نخست سیر تحقیقات انجام گرفته روی نسخ اوستا و نظرات گوناگون همچون «نظریه آندریاس»^{۱۷} و مبحث گاهشناسی متون^{۱۸} اوستای قدیم و جدید را مطرح می‌کند و در خطابه دوم از چگونگی امشاسپندان سخن به میان آمده و برای درک بهتر خواننده بیسی ۳۹-۳۷ به همراه آوانویسی و ترجمه و تفسیری تطبیقی ارائه شده است. خطابه سوم به بحث پیرامون دوگانگی در مذهب زرتشت می‌پردازد. مقایسه اوستای قدیم و جدید و تأکید نویسنده بر فن واژه‌شناسی از نکات مهم این بخش است. این خطابه با اشاره‌ای به آخرت و هستی‌شناسی زرتشتی^{۱۹} به پایان می‌رسد.

محور اصلی خطابه چهارم پیرامون گاتاها و نظرات بارتولومه و هومباخ و همچنین نظر موله^{۲۰} در مورد وحدت گاتاها است. بعد از این به بررسی روایات موجود در مورد زرتشت، ویشناسب، جاماسب و... پرداخته و همچنین با استناد به آثار زبان‌شناسی همچون میه^{۲۱} سعی شده ابهامات شخصیت و اشعار زرتشت برطرف گردد. در ادامه، بخش جمشید و مرگ قرار گرفته که طی آن به اسطوره جمشید و ارتباط این شخصیت با مرگ پرداخته شده است. در ادامه این مقاله در مورد مراسم قربانی و نمادهای دینی مطالبی ذکر شده و سپس بحثی درباره «زمان» در ارتباط با سؤالات مربوط به خلقت و پیدایش عالم وجود مطرح شده است. «دیدن و شنیدن: ارتباط» عنوان بخش دیگر کتاب است که به بیان اهمیت قربانی در آئین زرتشت می‌پردازد. در اینجا قربانی و سایر تشریفات مذهبی راهی برای

Essays on Zarathustra and Zoroastrianism /
Jean Kellens: translated and edited by: Prods
Mazda Publishers, Inc. July ۲۰۰۰,
oktor Skjaervo Paperback, ۱۳۱P, Price: \$
۱۹-۹۵.

سالهاست که در عرصه تحقیقات مستشرقان، آثار بزرگانی همچون کریستن سن، مینورسکی، هرتسفلد^۲ دارمستر^۳ و... یگانه تحقیقات مستندی محسوب می‌شوند که مورد استفاده محققان و دانشجویان قرار گرفته‌اند. هرچند چنین آثاری جزء جدانشدنی تحقیقات ایرانی‌اند و هر محقق که کار تطبیقی می‌کند ناگزیر از به خدمت گرفتن آنهاست ولی با کشف اسناد و پدیده‌های علمی جدید و همچنین نظریات نوین و دستاوردهای سالهای اخیر، بجاست که محققان، نظری گسترده‌تر به تحقیقات نسل جدید اروپائیان نیز داشته باشند. شاید با توجه به گسترش حوزه تحقیقات داخلی چنین دیدگاهی چندان مورد توجه قرار نگرفته باشد، لیکن آگاهی و آشنایی با این آثار، به ویژه برای دانشجویان و محققان، ضرورتی انکارناپذیر است.

کتاب حاضر که تحت عنوان **مقالاتی پیرامون زرتشت و زرتشتی‌گری** به چاپ رسیده نمونه‌ای از این دست آثار جدید است. این کتاب در واقع ترجمه انگلیسی از فرانسه تعدادی از آثار ژان کلنز^۴ است که توسط **پروود اکتورشروو**^۵ جمع‌آوری و به عنوان نخستین شماره از مجموعه مطالعات زرتشتی توسط انتشارات مزدا به چاپ رسیده است.^۶

سرآغاز کتاب دیباچه‌ای کوتاه در مورد سرفصل‌های اصلی آن. این سرفصل‌ها در واقع عناوین مقالات چاپ شده گذشته‌اند که متضمن توضیحی کوتاه در مورد تاریخ و ناشر مقاله و همچنین مؤسسه‌ای که اجازه چاپ مجدد این آثار را داده است.

شروو، مترجم و ویراستار کتاب، در پیشگفتار اثر، هدف از ترجمه این مجموعه به زبان انگلیسی را در دسترس قراردادن منابع بیشتر برای آن دسته از دانشجویانش دانسته که در ادیان ایرانیان کهن قادر به فهم صحیح زبان فرانسه نیستند. همچنین در مورد رعایت استانداردهای آوانویسی، ارجاعات، زیرنویس‌ها و اضافات خود که مورد تأیید نویسنده نیز قرار گرفته، توضیحاتی ارائه می‌دهد.

پس از این پیشگفتار مقدمه‌ای از نویسنده آمده که نحوه ارائه مطالب را توضیح می‌دهد. برطبق توضیحات او، کتاب حاضر بر محور چهار خطابه‌ای که او در اواخر ۱۹۸۹ در کلنز دوفرانس^۷ ارائه کرده، متمرکز شده است. ضمناً عنوان می‌کند که برای به ثمر رسیدن این مقالات طرحی را با همکاری اریک پیرار^۸ از ۱۹۸۲ شروع کرده و در سال

این کتاب در واقع ترجمه انگلیسی از فرانسه تعدادی از آثار ژان کلنز است که توسط پروود اکتورشروو جمع‌آوری و به عنوان نخستین شماره از مجموعه مطالعات زرتشتی توسط انتشارات مزدا به چاپ رسیده است

خطابه سوم به بحث پیرامون دوگانگی در مذهب زرتشت می‌پردازد. مقایسه اوستای قدیم و جدید و تأکید نویسنده بر فن واژه‌شناسی از نکات مهم این بخش است. این خطابه با اشاره‌ای به آخرت و هستی‌شناسی زرتشتی به پایان می‌رسد

۱۹۹۱ به پایان رسانده است. طرحی که برای مثال الهام‌بخش تجزیه ساختاری در متون کهن اوستا می‌باشد. مطالب و محتوای کلی کتاب به ترتیب زیر می‌باشد: ویژگی‌های مزدائیسیم کهن؛ مذهب هخامنشی: مسائل ابتدایی؛ زرتشت و اوستای کهن شامل چهار خطابه در کلنز دوفرانس؛ خطابه نخست: متن، شرح متن، گاهشناسی متن، اوستای کهن؛ خطابه دوم: خدایان؛ خطابه سوم: آئین نیایش؛ خطابه چهارم: انسان‌ها؛ مسئله واژگان فنی: گاتاها و وحدت گاتاها؛ اسامی خاص؛ جمشید و مرگ؛

ملاقات انسان و خدا عنوان می‌شود.

کتاب که با مطالب کوتاهی در مورد اندیشه، آتش و خدایان به پایان می‌رسد از شروع تا انتها در ارتباط با اوستا و به ویژه اوستای گاهانی^{۳۱} است.

هرچند مقالات جمع‌آوری شده در این کتاب در مورد زرتشت و زرتشتیگری است اما نویسنده اساس کارش را در این زمینه متن اوستا قرار داده و از دیگر آثار مرتبط با زرتشت همچون منابع پهلوی عصر ساسانی چشم‌پوشی کرده است. تجزیه و تحلیلی که نویسنده از گائاه‌ارائه داده و تطبیقی و تلفیق این تفسیرات با فهرست تحقیقات پیشین اوستا آن را به منبعی سرشار از اطلاعات فنی تبدیل کرده است. نگاهی به کتابشناسی این اثر و فهرست آثار خود نویسنده این نکته را روشن‌تر می‌کند که سرلوحه کار او استفاده از منابع گوناگون و بررسی انتقادی محتویات آنها است. چه‌بسا این دیدگاه نقادانه در سراسر کتاب قابل مشاهده بوده و یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های آن محسوب می‌شود.

ترجمه و ویرایش مطالب کتاب نیز با توجه به آثار و سابقه فعالیت شروو، همچنین هماهنگی مطالعات او با نویسنده قابل توجه است. نکات الحاقی وی به منظور برطرف کردن پاره‌ای از ابهامات، بسیار راهگشا است. فهرست اختصارات موجود در متن نیز که البته خالی از نقض نیست در انتهای کتاب درج شده است. این فهرست فاقد برخی از اختصارات موجود در متن است.

به نظر می‌رسد این مجموعه در ارائه مطالب جدید و هماهنگی آنها با یکدیگر موفق بوده و اطلاعات ارزنده‌ای را برای دوستداران و دانشجویان فرهنگ و ادبیات کهن ایرانی عرضه نموده است.

در پایان بررسی اجمالی کتاب حاضر به منظور آشنائی بیشتر خوانندگان محترم با آثار ژان کلنز، تعدادی از آثار او معرفی می‌گردد که به شرح زیر است:

"Une Correction au texte de l'Avesta", in *Miscellanea in Honorem Ibrahim Purdavud*, Farhang-e Iran Zamin ۲۱, Tehran, ۱۹۷۶, PP. ۷۳-۷۸.

"L'Iran reforme ou les malheurs du guerrier", in *Georges Dumezil, Cahiers Pour un temps*, Paris, ۱۹۸۱, PP. ۱۵۷-۱۷۲.

Avesta, in *Encyclopaedia Iranica III/ ۱*, London ۱۹۸۸, PP. ۳۵-۴۴.

"Avestique", in R. Schmitt, ed., *Compendium Linguarum Iranicarum*, Wiesbaden, ۱۹۸۹, PP. ۳۲-۵۵.

"Methodes Pour une nouvelle interpretation La question du slesa" in G. Gnoli and A. Panaino, eds., *Proceedings of the First des Gaea: European Conference of Iranian Studies*, Pt. ۱,

مولف در بخش «ویژگی‌های مزدانیسم کهن» ضمن اشاره به یکدست نبودن اوستا به بحث پیرامون آن پرداخته و مطالعه ساختار و بخش‌های گوناگون اوستا را مستلزم شناخت جداگانه هر یک از آنها دانسته است

هرچند مقالات جمع‌آوری شده در این کتاب در مورد زرتشت و زرتشتیگری است اما نویسنده اساس کارش را در این زمینه متن اوستا قرار داده و از دیگر آثار مرتبط با زرتشت همچون منابع پهلوی عصر ساسانی چشم‌پوشی کرده است

Rome, ۱۹۹۰, PP. ۲۰۷-۲۱۶.

"La fonction aurorale de Miera et la daena", in J. R. Hinnealls, ed., *Studies in Mithraism*, Rome, ۱۹۹۴, PP. ۱۶۵-۱۷۱.

"Den Yast", in *Encyclopaedia Iranica VI/۳*, Costa Mesa, ۱۹۹۴, PP. ۲۸۱-۲۸۲.

"Haoma", in K. Vander Toorn et al., eds., *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, Leiden, ۱۹۹۵, PP. ۷۲۹-۷۳۱.

"The Written Period of Transmission of the Avesta", *The Journal of the Research and Historical Preservation Committee* ۲, ۱۹۹۶, PP. ۱۲۱-۱۲۵.

With Eric Pirart: "La Strophe des Jumeaux: Stagnation, extravagance et autres methodes d'approche", *Ja* ۲۸۵, ۱۹۹۷, PP. ۳۱-۷۲.

"Comment Connaissons - nous L'Avesta, Le Livre sacre des mazdeens (II)", *Bulletin de la Classe des Lettres de L'Academie royale de Belgique*, ۱۹۹۸ (۱-۶), PP. ۵۴-۷۴.

"Hypallages de la diction", *Studia Iranica* ۲۸, ۱۹۹۹, PP. ۲۹۳-۲۹۵.

پی‌نوشت‌ها:

۱- Christensen, A.

۲- Minorsky, V.

۳- Herzfeld, E.

۴- Darmesteter, J.

۵ - ژان کلنز (Jean Kellens) متولد ۲۶ ژانویه

۱۹۴۴ در سرینگ - شهری در ایالت لی‌یژ بلژیک یکی از متخصصان معاصر در زمینه ادبیات کهن ایران است او بخش عمده‌ای از فعالیتش را وقف شرح کتاب مقدس زرتشتیان، اوستا، کرده است.

۶- پرودز اکتور شروو (Prods Oktor Skjaervo)

از محققان تمدن ایرانی است که آثار متعددی را در مورد گویش‌های جدید، کتیبه‌های ساسانی، متون بودائی، فارسی باستان و اوستائی به رشته تحریر درآورده است. او در حال حاضر در دانشگاه هاروارد به تدریس ادیان، ادبیات و زبانهای ایرانی باستان اشتغال دارد.

۷- *Bibliotheca Iranica: Zoroastrian Studies*, NO.۱

۸- Standards of transcription

۹- College de France

۱۰- Eric Pirart

۱۱- Systematic analysis

۱۲ - منظور از اوستای قدیم (old Avestan) و

اوستای جدید (Young Avestan) گویش گاهانی و گویش جدید است. اوستای قدیم، گویشی است که در گاهان به کار رفته و قدیم‌تر می‌نماید و اوستای جدید گویشی است که در دیگر بخش‌های اوستا به کار رفته و جدیدتر است.

۱۳- Bartholomae, C.

۱۴- Humbach, H.

۱۵- Avestan Lexicology.

۱۶ - نظریه آندریاس (Andreas theory).

زبانشناس آلمانی بر این مبنا بود که اوستا ابتدا به الفبای پهلوی بوده و سپس به اوستایی برگردانده شده است. برای آگاهی بیشتر از این نظریه ر. ک:

Andreas, F. C., "Die Entstehung des Awesta-Alphabets und sein Ursprunglicher Lautwert", in *Verhandlungen des XIII. Internationalen Orientalisten-Kongresses*. Hamburg, September ۱۹۰۲, Leiden, ۱۹۰۴, PP. ۹۹-۱۰۶.

۱۷- Chronology of the text

۱۸- Zoroastrian Cosmogony

۱۹ - برای آگاهی بیشتر از نظریه موله درباره وحدت گائاه‌ها (Unity of the Gāēās) رک:

Mole, M., *Culte, Mythe et Cosmologie dans L'Iran ancien*, Paris, ۱۹۶۳.

۲۰ - از میان آثار میه، کتاب زیر بیشتر مدنظر نویسنده بوده است:

Meillet, A., *Trois coferences sur les Gatha de L'Avesta*, Paris, ۱۹۲۵.

۲۱- Gathic Avestan.